

Átrajzolt hagyományok, komplementer újvilágok

A hosszú életű folyóiratok története az arculatváltások története, külsőleg a formátum, a borító színvilága, a grafikai megjelenés, a belső oldalak kialakítása jelzi a módosulásokat. A '34-es alapítású Híd története a külalaki változások története is. Ezek azonban csak jelzésszerűen közvetítik a irodalmi rendszerekben, valamint a széles kontextuális átrendeződések nyomán létrejött átalakulásokat, a gondolkodási, irodalomfelfogási, beszédmódbeli változásokat, azt, hogy a folyóiratok voltaképpen a hagyományok kulturális intézményeinek folytonos átrajzolási közegei. Megérteni ezt a történetet, csakis a magunkhoz-alakítás perspektívái felől lehetséges. Magunkhoz alakítani a hagyományból azt, ami újraformálható, magunkhoz alakítani mint hozzánk tartozót, „újszerű érvényesség-egységbe” rendezni a választott örökséget és a sajátot. Olykor az átrajzolásos profilmódosítás – a „ne kössön meg, de ne is veszejtsük el” kettőssége – nehezebb vállalás, mint a megőrzés minden gesztusát kizáró új kiformalása.

A szerkesztői gyakorlati tapasztalat a print-folyóiratok előállításához köt, korábban az Új Symposionhoz, újabban a 2014-ben 80 éves *Hídhöz*. A jelenkori kulturális praxis eltérései nyomán fontos kimondani: a folytonos átrendeződések olykor jelentős mértékű alkalmazkodást kívánnak. Bár az élményszerűség, amely a digitális térben is megjeleníti az értelmezést, nem idegen a szövegektől, hiszen ma már maga a szövegezőállítás is ebben a térben folyik.

Amikor az online kultúra nyomán relativizálódnak az alkotó és az olvasó közötti határok, e jelenségek kétségtelenül új és lényeges mozzanatokhoz hoznak, de nem mindig azt a közösség-minőséget dolgozzák ki, amelyben, különösen kisebbségi szituációban, gondolkodnunk kellene, illetve, és csak így fogalmazhatok, amelyben én gondolkodni szeretnék. Az online-közösségek egészen egyszerűen virtuális közösségek, és a jelenkori kulturális gyakorlat olykor a valós közösségek előzményi szerkezeteként tekint rájuk. Azért beszélek előzményi szerkezetekről, mert a szemlélők és kommentelők közössége, amikor a baráti viszony alakulásáról beszél, és eléggé sűrű szöveghelyek ezek, az online ismeretséget követő élő találkozás mozzanatait emeli ki. Az irodalmi portálok, mint amilyen például a *Litera* is, találkozókat, felolvasásokat szerveznek, de többször utalnak önmaguk valós közösségiségére (lásd a közelmúltbeli szerkesztőségi költőzködés jeleneit), az sem véletlen, hogy minderről a *Zetna* fesztiválján beszélünk – személyes jelenlétünkben. Közhely, hogy a világháló olyan kapcsolati hálózatok kiépítésére is alkalmas, amely kapcsolatok egyébként soha nem jönnének létre. És mindezen előnyei feltétlenül kihasználandók. A mediatizálást, a közvetített kommunikációt azonban a fizikai-érzelmi érintettséget is bekombináló szellemi közösségteremtés érdekében kell erősíteni. A sze-

mélyesség alakzatait, a találkozás, a közvetlen kommunikáció-szituációs-élményi értékeit különleges létbeli többletei okán hangsúlyozom, és nem tudom eléggé hangsúlyozni. Az érdekközösség, az élményközösségi hasonlóság és az élményrétegződés fogalmát kell még kiemelni, a nemzedék-filozófiák nyomán (lásd Veress Károly idevágó gondolatait). A *Symposion* már generációs „emlékhely”, de a szimbolikus tartalmak társíthatóságát és azt a közösségeséget, amely tartósan beépült a nemzedék tagjainak kommunikatív emlékezetébe máig működni látjuk. Domonkos István egészen rendkívüli megnyilatkozásai a nyári Dombos-fesztiválon, és az ottani nemzedéki találkozás megrendítő jelenetei jól bizonyítják ezen élmények jelentőségét. A nemzedéki kapcsolódások természete az emberi létezés olyan kulturális aspektusait fejezi ki, amelyek hangsúlyozottan az együtt-lét, a közös idő vonatkozásában érthetők meg – az emberi természet alapvető adottságaként, de szociális-kulturális intézményként is megjelenítve az időt. „A kollektív emlékezet hordozója mindig egy térben és időben határos csoport.” (Jan Assman). A kollektív élmény mélységi ereje a közvetlen tapasztalati horizonthoz, a közös produktum előállításának anyagiasságához is kötődik. Csoport és tárgy, mondaná Assman, szimbolikus lényegközösséget alkot. A tárgy az interakciós mintázatok tartozékaként is az egymással való lét értelmezésének része. Vannak, akik azt mondják, hogy túl vagyunk már ezen, én viszont azt mondom, hogy ne legyünk túl.

A kézbevételek lehetősége, az anyagi formával való megjelöltség az időtállóság, a tartósság képzetrendszerébe állítja be a gondolkodást. És valamiképpen összekötő elemként funkcionál, hozzákapcsolja a folyóirat jelenkori közösségét saját tárgyi előzményeihez és szélesebben a kultúrtörténeti korok jelentősnek mondható, hasonló megvalósulásaihoz. Fontos elköteleződési, hozzátartozási szerkezeteket épít. A behelyezkedés a kézbevételek élményével, a lap fizikai valóságának megtapasztalásával teljesebben ki, ezt a tapasztalati lehetőséget egy dimenzionális értéként kell számon tartani és a lehetőségekhez képest megőrizni. Sokan hiszik azt, hogy a nyomtatott folyóirat csak azoknak fontos, akik számára az online tapasztalat értelmezhetetlen a kollektivitás élményének kialakításában. A puha fogás, a fényezett felület érzékelése vagy éppen a különböző simítatlanságok élménye valóban nem helyettesíthető. Az anyagi valóságú folyóirat azonban mégsem abban a romantikus formában kell eszünkbe jusson, mint a kiadvány felejthetetlen nyomdailata, tapinthatósága stb., ahogyan bizonyos megnyilatkozásokban tapasztaljuk. Hanem az emlékezetműködési törvényszerűségek miatt, amelyek szoros kapcsolatban állnak a fizikai anyaghoz való kötődéssel, a fizikai anyag térszerűségéhez való kapcsolódással, az illetén megjegyezhetőséggel, és ezáltal az efemeritásról való valami-féle leválással. Az emlékezet alakzatairól szóló kultúrakutatások az emlékezet tárgyi kapaszkodóin túl a viszonyuló emlékezés periodikus ritmusára is felhívják a figyelmet. Az emlékezés a periodikus ismétlésben is gyökerezik. A ritmus, és a dologi világ egy kulturális tárgyaként a folyóirat, kölcsönösen erősítik egymást, a folytonosság és állandóság képzeteit egyszerre működtetik. Nem véletlen, hogy a magyar folyóiratkultúra legjobb lapjainak nyomtatási elkötelezettsége és ilyen vonatkozású professzionalizmusa rendíthetetlen. Nekem az a meggyőződés, hogy a *Zetna WebMagazin* esetében ebből a szerepből teljesítenek be fontos vonatkozásokat a könyves tárgyiaságok.

A globális működésű felületekkel a hozzáférhetőség terei az új kultúrtechnikáknak köszönhetően hihetetlenül kitágultak. Most, hogy már a számítógéphez való kötöttség is megszűnőben, különösen. Legszívesebben úgy fogalmaznék, hogy fontos ez a váltás, mert a kisebbségi kulturális viszonyok közepette a szöveg- és kiadvány-elérés (még ma is) hatalmas számát. Mégsem szívesen beszélék médiumváltásról, inkább a mediális lehetőségek komplementaritásáról. Egészen pontosan fogalmazva, komplementer idő-szerkezetekként kell gondolkodásba vonnunk az online felületek és a nyomtatott folyóiratok által megjelenített időstruktúrákat. Olyan diskurzus-modalitásként, amely olykor a két mozgás átfedéseként lép működésbe. És nagyon fontosnak tartom, hogy homogén

arculatú legyen ez a komplementer felület-összefüggés. A gondolkodás főbb vonalait illetően mindkettő világosan orientáljon. De mindkét felület a maga karakterjegyeinek felerősítésével. A havi ritmusú gondolkodás egészen másként határozza meg a szerkesztői aktivitást, és a laphoz köthető olvasói attitűdöt is, mint a szimultán idők és szimultán tartalmak egyszerre jelenlévő, mondhatni, torlódo jelentései. Induljunk ki abból, hogy a nyomtatott folyóirat periodikussága az emberi struktúrák fenntartását segíti, időkép-zeteink közvetlenül kapcsolódnak periodikus élményekhez. Gondoljuk meg, milyen különleges dolog is az, ha egy irodalmi folyóirat megjelenési ritmusa részt vesz életünk ritmikus struktúráinak létrehozásában. Az emberi létezésbe azonban egyre inkább beleszövődnek az új idői jelenségek, az online „időhelyek”, és el kell fogadnunk, hogy a mai folyóirat-gondolkodás állandóan ki van téve a két rivális lehetőség-követelmény vonzásának – és taszításának.

A kulturális fogyasztás időszerkezetei teljesen átalakultak. Látogatottság-generálás, a dinamikus időszervezés mint közönségmegtartó erő, az érdeklődés fenntartására szolgáló új információk vég nélküli adagolása, a várakozás permanens gerjesztése az újonnan felkerülő tartalmakat illetően, a lezáratlanság, a folytonos továbbvezetés, a továbborientálás, az, hogy mindig minden a folytatás kezdete, a folytathatóság bevezetése, és a speciális gyorsaság, a valamiről való lemaradás érzetének állandósulása megváltoztatja az olvasói hozzáállást, és megvonja a figyelmet az egy-egy szövegénél való elidőzéstől. Az értékes szöveghez való mindenkori viszonyulás az elidőző, az időigényes, értelmező beállítódás. Amit végképp nem kellene hagynunk, az a gyorsaság dominanciája a tűnődő befogadás felett.

Sokak szerint az online kultúra értékei közé tartozik, hogy képes lebontani az irodalmi kánonok elitista szerkezeteit, az irodalmi kánonba kerülés esélyességi egyenlőtlenségeit; vannak, akik nemes egyszerűséggel kánongyilkosságot emlegetnek. Az online felületek nyitottsága annyiban biztosan jó, hogy csökkenti a nyomtatott folyóiratokra való nyomást, és közben láthatóvá teszi azokat a szövegeket, amelyek kimaradnak a nyomtatott lapokból (és így sok esetben érthetővé a mellőző szerkesztői gondolkodást). És fontos megemlíteni az ideologikus kánonmanipulációk gyengülésében való szerepüket is. A szubkultúrába való esetleges minőségi beszivárgások lehetősége is pozitív. Sőt olykor még a szubkultúrából való termékenyítő átszivárgásoké is. Bizonyos területeken az úgynevezett minőségi szakmai struktúrák leépülését viszont nem venném jó néven, ahogy a kulturális hierarchiából korábban kirekesztett populáris tartalmak erőteljes eluralkodását sem. Ugyanakkor izgalmas az internetes lehetőségek keresése a szépirodalmi közlésben, az információs termékként kezelt oldalakon. Az online média, a webes folyóirat különböző műfajok és médiumok érintkezéséről szól. Az ilyen fajta érintkezést jelzi a webes próza kategóriájának megjelenése, és az arról való beszéd, hogy mi is a jó webes próza (behelyettesíthetően más műfajjal), tehát nem elsősorban esztétikai, hanem mediális követelmények alapján. És egy sajátosan mediális konfiguráció lett a webes kritika, sőt a webes interjú is, és ismerjük el, vannak kihasználható dimenzióik.

Az irodalmi élet látványosságát minden eddiginél árnyaltabban, naprakészebben tudják felmutatni az online felületek. Részleteiben közelíteni, fényképes dokumentációval is a történeteket, mert hát a látszás mindenekfelett. Így az sem mellékes, hogy hír-vonatkozásban kipótolják a nyomtatott sajtó hiány-tereit, mellőzési, elhallgatási gesztusait, kiiktatnak sok olyan tényezőt, amelyek a társadalmi nyilvánosság működését akadályozhatják. A nyomtatott folyóiratok honlapjain, mint a *Híd* honlapján is, megjelennek más print-tartalmakra való utalások, gyakori a közösségi oldalakon való elérhetőségek jelölése, a partneroldalakra való közvetlen belépési lehetőségek felkínálása, közvetlen átjárhatóságok megteremtése stb. De szinte mindenütt gondoskodnak az online előfizetési lehetőségek beiktatásáról is egy ajánlórendszer kiépítésével, mintaközléssel, a nyomtatott tartalomból való beemeléssel és a csak digitálisan, az interneten keresztül

letölthető tartalmak társításával. Az olvasóval való kapcsolattartásra használt felületek, a közösségi interakcióra és kapcsolatépítésre szolgáló tartalmak következetes rendszerességgel mutatnak valós közösségi akciókra, találkozási alkalmakra, lap- vagy könyvbemutatókról szóló információkra. A hírgenerálással összefüggő internetes örület, a kulturális pozícióharcok következtében azonban a találkozók és fesztiválok már szinte nem azok, amik, hanem egyre inkább amolyan média-esemény-konstruáló alkalmak. A látszáselv eluralkodása mintegy eljelenlétkelteti a hosszú és fáradtságos (de a mi körülményeink között létfontosságú) felkészülési és felkészítési (műhely)munkát. Már a tudományos cselekvés sem tudja függetleníteni magát ettől a fajta látszástól. A rendezvény szervezője utasítja a média képviselőjét, igényt tartva arra, hogy a média az ő kívánalmainak megfelelően prezentálja az eseményt, s őt magát is benne. Mindenki attól van megrémülve, hogy ha nem látszik, akkor nincs; ennél csak egy szörnyűbb dolog van: az, ha rosszul látszik. És valóban el kellene gondolkodnunk ezeken a dolgokon, de szerintem legfőképpen azon, hogy mindenki van-e, aki látszik? „Ez a jelenlét-tudat a tettek nélküli létre, bizonyos értelemben az ürességre alapozódik: jelen vagyok a nyilvánosságban, látszom, mindegy, hogy miért, sőt a legszerencsésebb, ha magam sem tudom, miért. A jelenlét-élmény eufóriája idézi elő a nagyfokú látszani vágyást. A látszat viszont tettek nélküli, a cselekvéshez, a szolgálathoz vízió kell. A média jelenlét-elve víziómentes, de látszat-telített, a személyek, események, viszonyok relatív ürességére vagy behelyettesíthetőségére épít, a szintetikus ténnyel dolgozik” (Aczél Petra). A sok szempontból illuzórikus mérhetőségről, a látogatottsági index és a valós olvasottság széttartásáról most nem beszélnek, a reklámbevételre épülő kulturális modellek nálunk úgysem működnének.

A látszáselv eluralkodása mintegy eljelenlétkelteti a hosszú és fáradtságos (de a mi körülményeink között létfontosságú) felkészülési és felkészítési (műhely)munkát. Már a tudományos cselekvés sem tudja függetleníteni magát ettől a fajta látszástól. A rendezvény szervezője utasítja a média képviselőjét, igényt tartva arra, hogy a média az ő kívánalmainak megfelelően prezentálja az eseményt, s őt magát is benne. Mindenki attól van megrémülve, hogy ha nem látszik, akkor nincs; ennél csak egy szörnyűbb dolog van: az, ha rosszul látszik.